

Autonomian ajan porvarissäädyn valtiopäivämiehet, heidän syntyperänsä ja sukutaustansa

Porvoon valtiopäivien jälkeen autonomi-
sessa Suomessa kokoontuivat säädyt 14
kertaa ennen yksikamarisen eduskunnan
syntyä: 1809, 1863-64, 1867, 1872, 1877-
78, 1882, 1885, 1888, 1891, 1894, 1897,
1899, 1900, 1904-05, 1905-06. Kaikkiaan
ajanjaksona 1809-1906 autonomisen Suo-
men kaupungit lähettivät 372 henkilöä
edustajinaan kansanedustuslaitokseen.

Tutkimukseni kohteeksi olen valinnut
viidet valtiopäivät: 1809, 1863-64, 1882,
1904-05 ja 1905-06. Näillä valtiopäivillä
oli yhteensä 218 porvarissäädyn edustajaa,
joiden sukutaustaa ja syntyperää tarkaste-
len. Varsinaista valtiopäivätyöskentelyä en
käsittele. Porvarissäädyn tekee erityisen
mielenkiintoiseksi se, että säädyn koostu-
mus muuttui 1800-luvun jälkipuoliskolla
enemmän kuin minkään muun säädyn.

Lähtökohtana valtiopäivämiehiä koske-
via tietoja kootessani olen käyttänyt Suo-
men säätyvaltiopäivien pöytä- ja asiakirjain
sisällysluetteloa 1809-1906. Tietoja olen
täydentänyt porvarissäädyn pöytäkirjojen
avulla. Vuosien 1863-1906 ajalta olen pe-
rustiedot saanut Nordenstrengin Porvaris-
säädyn historian osasta V. Henkilökuvan
täsmentämiseksi ja sosiaalisen taustan sel-
vittämiseksi olen lukenut kirkonkirjoja,
perukirjoja, suku- ja matrikkelikirjalli-
suutta, paikallishistorioita ja lukuisia muita
tutkittavaa ajanjaksoa käsitteleviä julkai-
sija. Sanomalehdistä olen etsinyt valtiopäivämiesten kuolinilmoitukset ja heitä
koskeneet syntymäpäivä- yms. haastattelut.
Tässä hyvänä apuna on ollut Brages Press-
arkiv sekä verkossa luettavissa oleva His-

toriallinen sanomalehtikirjasto 1771-1860
(<http://digi.lib.helsinki.fi>).

Edustajien jakautuma kaupun- geittain

Eniten tutkimillani valtiopäivillä oli edus-
tajia Helsingillä. Tampere oli Turun jäl-
keen kolmannella sijalla: järjestysmies
Ernst Fredrik Tihlman (1809), tukkukaup-
pias ja tehtaanomistaja Frans Wilhelm
Frenckell (1863-64, 1867; 1872 ja 1877-
78 ritaristo ja aatelisto), kauppias Lars Jo-
han Hammarén (1872, 1877-78, 1882,
1885), lääkäri Axel August Hårdh (1882),
pormestari Fredrik Wilhelm Procopé
(1872, 1877-78, 1882), kauppias Gustaf
Oskar (Gösta) Sumelius (1904-05), tehtai-
lija Henrik Johan Liljeroos (1899, 1900,
1904-05), tohtori Idman (1904-05, 1905-
06), pellavatehtaan insinööri J. T. Durch-
man (1904-05), toimittaja Viljakainen
(1904-05, 1905-06), kaupanhoitaja, entinen
työnjohtaja Heikki Lindroos (1904-
05), maisteri Erkki Reijonen (1905-06),
tehtailija Anton Elving (1905-06), kansa-
koulunopettaja Taneli Kurkela (1905-06),
insinööri Magnus Lavonius (1905-06).

Näiden tutkimuksessani mukana olevien
valtiopäivämiesten lisäksi autonomian ajan
säätyvaltiopäivillä Tamperetta porvarissää-
dyssä edustivat: insinööri Erik Ossian
Bergbom (vuodesta 1903 Wuorenheimi)
(1888, 1904-05 ritaristo ja aatelisto), vara-
tuomari Lauri Kivekäs (Gustaf Laurentius

Stenbäck) (1885, 1891) ja Yrjö Mäkelin, joka edusti 1905–06 valtiopäivillä Oulua taktisista syistä.

Seuraavassa taulukossa on kaikkien kaupunkien edustus valtiopäivittäin.

Kaupunkien edustajien lukumäärä porvarissäädyssä valtiopäivittäin. Kahta kaupunkia edustanut henkilö on sijoitettu siihen kaupunkiin, jota hän ensisijaisesti edusti. Lyhenteet: - = kaupungilla ei ollut oikeuksia lähettää vp-miehiä porvarissäätyyn; + = kaupungilla oli yhteinen edustaja toisen kaupungin kanssa. Kaupunkien nimilyhenteet lukujen yhteydessä tarkoittavat vieraspaikkakuntalaisten ed. kotipaikkaa.

Kaupunki	1809	1863-64	1882	1904-05	1905-06	Yhteensä
Helsinki	1	2	8	17	18	46
Turku	2	2	4	6	6	20
Tampere	1	1	3	6	6	17
Oulu	1	2	2	3 (1 Tku)	3	11
Pori	1	2	2	3	3	11
Kuopio	1	1	2	3	3 (1 Tre)	10
Vaasa	1	1	2	3	3 (1 Hki)	10
Viipuri	-	2	2	3	3	10
Porvoo	1	2	1	1	1	6
Hämeenlinna	1	1	1	1 Hki	1 Hki	5
Kaskinen	1	1	1	1 Hki	1 Hki	5
Kokkola	1	1	1	1 Hki	1 Hki	5
Kotka	-	-	1 Hki	2	2	5
Kristiinankaupunki	1	1	1	1	1	5
Loviisa	1	1	1	1 Tku	1 Hki	5
Pietarsaari	1	1+	1	1	1	5
Raahe	1	1	1	1	1	5
Rauma	1	1	1	1	1	5
Tammisaari	1	1	1 Hki	1 Hki	1 Hki	5
Uusikaupunki	1	1	1	1	1	5
Hamina	-	1	1 Hki	1 Hki	1 Hki	4
Heinola	-	1	1 Hki	1	1	4
Joensuu	-	1	1	1	1	4
Jyväskylä	-	1	1	1 Hki	1	4
Kajaani	0+	1	1	1	1	4
Käkisalmi	-	1	1 Hki	1 Hki	1 Hki	4
Lappeenranta	-	1	1	1	1	4
Mikkeli	-	1	1	1 Jlä	1	4
Naantali	0+	1	1 Hki	1 Hki	1	4
Savonlinna	-	1	1	1 Hki	1	4
Sortavala	-	1	1	1	1	4
Tomio	-	1	1 Hki	1	1	4
Uusikaarlepyy	0+	1	1	1 Oulu	1 Oulu	4
Kemi	-	-	1	1 Hki	1	3
Hanko	-	-	1 Hki	1 Hki	1	3
Maarianhamina	-	0	1	1	1	3
Iisalmi	-	-	-	1 Hki	1 Hki	2
Yhteensä 37 kaupunkia	19	38	53	74	75	259

Porvoon valtiopäivillä 1809 noudatettiin Ruotsin vallan ajan määräyksiä edustajien valinnassa. Edustajien lukumäärästä ja kaupunkien yhtymisestä vaalipiireiksi ei ollut 1863–64 valtiopäivienkään aikaan sitovia määräyksiä. Tapulikaupunkien ja suurien maakaupunkien porvarit saivat valita korkeintaan kaksi edustajaa. Keski-kokoiset maakaupungit lähettivät valtiopäiville yhden edustajan. Kaikkein pienimmät kaupungit voivat lähettää kahden tai kolmen kaupungin yhteisen edustajan. Tällöin saattoi kaupungin edustajaksi tulla aivan eri puolella maata asuva henkilö kuin missä valinnan suorittanut kaupunki sijait- si. Pikkukaupungit pitivät osallistumista valtiopäiville huonoina taloudellisina ai- koina enemmän vastenmielisenä velvolli- suutena kuin mieluisana oikeutena.

Vuoden 1869 valtiopäiväjärjestyksessä tuli myös edustajien lukumäärään tarkem- pia määräyksiä. Kaupungit, joissa oli 6000 asukasta, saivat valita kaksi edustajaa ja sen jälkeen aina yhden edustajan lisää kutakin 6000 asukasta kohti. Kaksi alle 1500 asukkaan kaupunkia voi valita yhteisen edustajan. Yhteisen edustajan valinnasta ei kuitenkaan ollut tarkkoja säännöksiä.

Vuoden 1872 valtiopäivillä alkanut käy- täntö vieraspaikkakuntalaisten edustajien käytöstä lisääntyi säätyvaltiopäivien vii- meisillä vuosikymmenillä. Vieraspaikka- kuntalaisedustajuudesta hyötyivät erityi- sesti helsinkiläiset, joiden käytössä 1863– 1888 oli 43 tällaista edustajapaikkaa eli enemmän kuin heidän varsinaisten edusta- japaikkojensa määrä. Helsinkiläisiä käy- tettiin edustajina, koska heistä aiheutui vähemmän kustannuksia kuin muista edus- tajista. Edustajapalkkioitahan ei maksettu yleisistä varoista. Helsinkiläiset osoittau- tuivat aktiivisiksi aloitteidentekijöiksi. Vie- raspaikkakuntalaisten valinnan perusteena oli myös mahdollisimman hyvä asian- tuntemus. Myös kielipoliittiset seikat vaikuttivat valintaan.

Valtiopäiville valinta ja valtiopäivämiesten ammatit

Valtiopäivämiehiä ei valittu useinkaan yksilöinä vaan oman taustaryhmänsä edusta- jina.

1863–64 valtiopäivien aikaan vaali- kelpoisuudesta määrättiin, että edustajaksi voitiin valita vain ko. kaupungissa asuva maan syntyperäinen kansalainen, joka oli nauttinut seitsemän vuoden ajan porvaris- oikeuksia. Hänen piti lisäksi hoitaa edel- leen hyvällä menestyksellä kauppaa, manu- faktuuria tai käsityöammattia. Jos por- mestari oli ollut vähintään kaksi vuotta ja raatimies vähintään neljä vuotta maistraatin jäsenenä, niin hän oli vaalikelpoinen, vaikkei hän ollut äänioikeutettu.

Vuoden 1869 valtiopäiväjärjestys antoi osalle aatelittomista säätyläisistä edustus- oikeuden pappis- tai porvarissäätyyn. Laa- jennus jäi vaatimattomaksi, sillä vaalikel- poisiksi tulivat aikaisemmasta poiketen vain kaikki äänioikeutetut. Porvarinoikeus ei ollut enää ääni- ja vaalikelpoisuuden edellytyksenä. Valtiolliset oikeudet annetiin laivanvarustajille, tehtailijoille, erioi- keuden perusteella ammattia harjoittaville, pormestareille, raatimiehille ja talonomis- tajille, lukuun ottamatta niitä, jotka kuuluivat aatelis- tai pappissäätyyn. Äänet kau- punkien vaaleissa piti laskea veroäyrin mukaan tai muilla perusteilla, joilla vero kaupungille maksettiin. Eli porvarissäädyssä korporatiivinen edustusperiaate väistyi, ja valtiolliset oikeudet sidottiin veronmak- suun määräelinkeinnon harjoittamisen sijas- ta. Vuoden 1869 valtiopäiväjärjestyksessä mainittiin edelleen joukko kaupunkilais- väestöä, jolta puuttui vaalioikeus: "vaimo- ihmiset, kauppamerimiehet, alhainen sota- väestö (lähinnä miehistö), vahtipalvelijat, toisen palveluksessa olevat ja ne, jotka omaksi elatukseksen saavat jotain elin- keinoa harjoittaa".

Kymmenen vuotta myöhemmin porvarissäädyn pohjaa laajennettiin. Vuoden 1879 perustuslainmuutos järkytti voimakkaasti säätyjärjestelmää. Se teki porvarissäädystä periaatteessa, mutta ei käytännössä, kaupunkien kaikkia asukkaita edustavan säädyn. Verovelvollisista kaupunkilaisista vaalioikeuden ulkopuolelle jäivät naiset, aatelis- ja pappissäätyyn kuuluvat, kauppalaivojen miehistöt, sotamiehet, vahvipalvelijat, toisten palveluksessa olevat, päiväpalkkalaiset, satunnaista työtä tekevät, vain omaksi elatukseksi jotakin elinkeinoa harjoittavat ja ne, joilla oli useamman kuin lähinnä edellisen vuoden kaupunkimaksut suorittamatta.

Vuoden 1879 lakiin mukaan tulleista äänirajoista ylin ääniraja vähensi erityisesti kauppiaiden vaikutusvaltaa. Muutamissa kaupungeissa rajoituksen vaikutus tuntui myös virkamiespiireissä. Alimmalla vaaditulla tulomäärällä ei vielä vuoden 1881 vaaleissa ollut juuri mitään merkitystä. Äänioikeutettujen karsinta tapahtui miltei yksinomaan poikkeuspykälän avulla. Lain

tulkinta muodostui eri kaupungeissa erilaiseksi. Eli vuoden 1882 vaalissa käytettiin rajatonta ääniasteikkoa ensimmäisen kerran. Tämä tarkoitti sitä, että äänioikeus oli kaikilla kaupungille veroa maksavilla henkilöillä, jos he eivät olleet toisen isäntävallan alaisia.

Porvarissäädyn vaalitapaa, erityisesti äänioikeutettujen karsinnan kirjavuutta, käsiteltiin 1880-luvun kaksilla ensimmäisillä valtiopäivillä. Uutta lainsäädäntöä ei saatu aikaan, mutta pohdinta selvensi jonkin verran lain tulkintaa.

Valitsijakunnan rakenne muuttui 1800-luvun lopulla ja mm. sortokausi aiheutti edustajien vaihdoksia. Vaikka vuosisadan alun valtiopäiville tuli edustajia säätyläisryhmän ulkopuolelta, viimeisillä säätyvaltiopäivillä 1905–06 oli edustettuna vain joka neljäs suomalainen.

Porvarissäädyn edustajien ammatit valtiopäiville valittaessa näkyvät seuraavasta taulukosta:

	1809	1863-64	1882	1904-05	1905-06
Kauppias, tehtailija	13	23	17	19	15
Pankinjohtaja	0	0	2	6	7
Käsityöläismestari	1	1	0	0	0
Raatic mies/neuvosmies	1	5	0	0	2
Pormestari/järjestysmies	4	9	6	5	5
Ylempi virkamieskunta	0	0	14	18	10
Alempi virkamieskunta	0	0	4	7	9
Opettaja	0	0	3	7	8
Upseeri	0	0	1	0	0
Sanomalehtimies	0	0	3	4	9
Lääkäri, apteekkari	0	0	3	6	6
Professori	0	0	0	1	0
Faktori	0	0	0	1	3
Makasinimies	0	0	0	0	1
Yhteensä	19	38	53	74	75

1809 ja 1863–64 valtiopäivillä porvarissääty koostui säädyn ns. vanhasta aineksesta eli kauppiasporvaristo piti valta-asemaa näillä valtiopäivillä.

Porvoon valtiopäivillä edustajina olleista 19 valtiopäivämiehestä 13 eli 68 prosenttia oli kauppiaita, joista osa oli myös raaticmiehiä. Kauppiasta porilainen Johan Ascholin oli lisäksi laivanvarustaja ja por-

voollainen Johan Solitander tehtaansän-
nöitsijä. 1863–64 valtiopäivillä kauppiain-
den ja tehtailijoiden lukumäärä oli prosen-
tuaalisesti edellisiä valtiopäiviä hiukan pie-
nempi, vähän yli 60 prosenttia. Carl Jakob
Grönberg oli Kaskisten suurimpia laivan-
varustajia. Hän omisti myös Kaskisten Tu-
pakkatehtaan ja Benvikin fajanssitehtaan.
Suhdanteiden huononnuttua 1860-luvun
lopulla Grönberg muutti liiketoimintansa
Kaskisista Kotkaan.

Tampereen edustajaksi valittiin 1863–
64 valtiopäiville yksimielisesti ilman ää-
nestystä paperitehtaan omistaja Frans Wil-
helm Frenckell. Hänen etunaan oli se, että
hän luopui valtiopäivämiehelle tulevista
päivä- ja kyytirahoista, koska liiketoimien-
sa takia oleskeli enemmän Helsingissä kuin
Tampereella. Hän edusti myös seuraavilla
valtiopäivillä Tamperetta ja toimi koko
säädyn puhemiehenä. Frenckell sai vuonna
1865 kauppaneuvoksen arvon.

Käsityöläisedustajat olivat sekä 1809
että 1863–64 turkulaisia: nahkuripäälly-
s mies Samuel Gottschick, joka esiintyi
myös tehtailija nimikkeellä, ja muurarien-
vanhin Stephan Träskelin.

Elinkeinoelämän vapautumisen ja teolli-
suuden kehityksen myötä käsityöläisten
merkitys väheni, eikä heitä valittu enää
seuraaville valtiopäiville.

Raati miehistä v. 1809 vain Hämeenlin-
nan edustaja Jakob Granberg on ilman lii-
ke-elämän ammattinimikettä. 1863–64
valtiopäiville raati miehiä valittiin Kajaa-
nista Carl Gustaf Bergh ja Tornioista Pon-
tus Ludvig Dahlman sekä Naantalista neu-
vosmies Carl Wilhelm Franck, Haminasta
oikeusneuvosmies Carl Fredrik Grönberg
ja Helsingistä oikeusneuvosmies Carl
Adolf Öhrnberg, joka valittiin säädyn
varapuhemieheksi. Bergh oli myös tukku-
ja vähittäiskauppias. Dahlman muutti Hel-
singistä Tornioon vuonna 1836 ja perusti
kauppaliikkeen ja tuli kunnallisraati mie-
heksi. Hän oli vaatimaton, eivätkä tulot ol-
leet kovin suuret. Franck piti kauppaa

Naantalissa myytyään Nousiaisista Suckis-
bergin allodisäterin. Vuonna 1863 hän oli
mukana perustamassa Naantaliin polttimoa
ja kylpylää, jonka toimitusjohtajana toimi
kuolemaansa asti vuoteen 1911. Kuol-
lessaan hän oli Naantalin vanhin liikemies.
Kaupparyityksensä Franck luovutti pojal-
leen vuonna 1886.

Porvoon valtiopäivien edustajille oli
tyypillistä, että he edustivat synnyinkoti-
kaupunkiaan. Poikkeuksen tästä tekivät
pormestarit ja henkilöt, jotka olivat muut-
taneet synnyinkaupungistaan pysyvästi
uusille paikkakunnille liikemiehiksi. Tuk-
holmasta oli Vaasaan kauppiaksi jo nuo-
rena muuttanut Herman Höckert, jonka
sukujuuret olivat Ruotsissa. Samuel Back-
man muutti Kokkolasta liikkeenharjoitta-
jaksi Kuopioon, jossa avioitui. Erik Borg-
ström oli muuttanut Loviisasta kauppiaksi
Helsinkiin. Jacob Holmstén muutti Carl-
veljensä perässä 1790-luvulla Porvoosta
Loviisaan. Heillä oli yhteinen yritys, josta
Jacob irtautui hyvissä ajoin ennen kon-
kurssia. Kruununvouti Steniuksen tyttären
kanssa solmittu avioliitto oli omiaan aut-
tamaan, että Jacob sai vuonna 1805 luvan
laivojen varustamiseen ulkomaankauppaan.
Kuollessaan hänellä oli merkittävä omai-
suus, jonka arvoksi laskettiin 32784 hopea-
ruplaa.

Tammisaaren pormestari M. Fredrik
Ringbom oli syntynyt Ylöjärvellä ja Tam-
peretta edustaneen järjestysmies luutnantti
Ernst Tihlmanin syntymäpaikka oli Huit-
tinen. Järjestysmiehenä hänen tehtäviinsä
kuului hoitaa kaupungin talous- ja järjes-
tysasioita. Maaherra asetti hänet tähän vir-
kaan vuonna 1802, kun kaupungin asukas-
luku läheni 500:aa. Virka vastasi pienem-
pien kaupunkien pormestaria. Tihlmanin
palkka oli niin pieni, että hän toimeen-
tulonsa turvaamiseksi joutui toimimaan
myös Tampereen postimestarina. Tihlman
nousi valtiopäivien jälkeen virkaurallaan,
mutta sotilasuralle hän ei enää antautunut.
Vuonna 1827 hän erosi järjestysmiehen

virasta, kun hänet nimitettiin postitarkastajaksi Hämeenlinnaan. Hän jäi eläkkeelle 76-vuotiaana vuonna 1841.

Turkulaisen tehtailija Gottschikin kauppiasura päättyi konkurssiin vuonna 1814. Samoin myös Peter Malm koki vähän ennen kuolemaansa 1820-luvulla konkurssin, johon suurena syynä olivat laivojen kärsimät merivahingot. Parhaimpina kauppavuosina Malm omisti yksin tai yhtiötetettyinä 22 alusta. Myös Porvoon valtiopäivien merkittävien porvari Peter Johan Bladh menetti omaisuuttaan, kun hänen laivojaan tuhoutui Napoleonin sodissa ja kesäsodassa 1808 venäläiset hävittivät hänen kartanonsa.

Porvoon valtiopäivämiehistä raumalainen kauppias Fredric Ståhle luopui porvarisoikeuksista, todennäköisesti säästäväissyysyistä.

Porvoon valtiopäivien kaikki porvarissäädyn edustajat kuolivat ennen seuraavien valtiopäivien kokoontumista. Jälkeläisistä 1863–64 valtiopäivillä oli Pietarsaaren edustajana Malmin poika.

Kukaan 1863–64 porvarissäädyn 38 valtiopäivämiehestä ei ollut edustajana 1882 valtiopäivillä, vaikka heistä oli vuoden 1882 valtiopäivien alkaessa elossa 21. Tosin heistä neljä kuoli vuoden 1882 aikana. Elossa olevista Pietarsaaren pormestari Gabriel Tengström ja kauppias Otto Wendelin Kristiinankaupungista olivat olleet vielä 1877–78 valtiopäivillä. Tengström oli ollut 1872 ja 1877–78 valtiopäivillä porvarissäädyn ikäpresidentti ja hoitanut 77-vuotiaanakin ansiokkaasti tehtäviään. Hän oli saanut kuvernöörin kumoamaan 1867 valtiopäiville valinnan vedoten ikäänsä, jolloin hänen tilalleen oli valittu vielä iäkkäämpi edustaja.

Vuoden 1879 perustuslain muutoksen seurauksena porvarissäädyn edustajien kokoonpanossa tapahtui oleellinen muutos v. 1882, jolloin säädyn ns. uutta ainesta oli ensimmäisen kerran yli puolet edustajista

eli porvarissäädyn uuden aineksen läpimurto tapahtui 1882 valtiopäivillä.

Tampereella näissä vaaleissa kielipolitiikka astui voimakkaasti mukaan. Suomenmieliset valittivat vaalista, mutta tulos ei uusissa vaaleissa parantunut heidän kannaltaan. Jo kaksilla edellisillä valtiopäivillä Tamperetta edustanutta kauppias Lars Hammarénia kannatti pieni, mutta kaupungin varakkaimmista koostunut ryhmä. Hammarén valittiin vielä 1885 valtiopäivillekin. Tampereen pormestariksi vuonna 1866 tulleen varatuomari Fredrik Wilhelm Procopén tiedetään 66 äänellä äänestäneen itseään. Procopella ei ollut todistusta suomen kielen taidosta, mikä häittäsi hänen toimintaansa. Silti hän johti Tampereen hallintoa sekä maistraatin että raastuvanoikeuden pormestarina yli 42 vuotta. Hän erosi virastaan 19.10.1903.

Kolmas 1882 valtiopäiville valittu tamperelainen oli Raahessa syntynyt kaupunginlääkäri Axel Hårdh. Hän tuli avustavaksi kaupunginlääkäriksi Tampereelle vuonna 1877. Hän toimitti samalla myös sairaanhoitoa Vaasan rautatierakennuksella, niin kuin Nordenstreng Porvarissäädyn historiassa asian ilmaisee. Vuonna 1884 Hårdh nimitettiin Niuvanniemen mielisairaiden parannus- ja hoitolaitoksen lääkäriksi Kuopion läheisyyteen. Vaikka Hårdh oli valittu ruotsinmielisten vaikutuksella, hän anoi mm. suomalaista lyseota Tampereelle. Anomus kuitenkin raukesi.

Vuoden 1882 porvarisedustajista enää 35,8 prosenttia harjoitti puhtaasti liike-elämän ammatteja. Heidän rinnalleen vaikuttavaksi ryhmäksi olivat tulleet virkamiehet, joista suurin osa edusti ylempää virkamieskuntaa. Huipulla olivat sellaiset kuin valtioneuvos, kouluhallituksen pääti-rehtööri Lorentz Leonhard Lindelöf (Helsinki, aateloitiin 1883); Käkisalmen edustaja tilastollisen toimiston päällikkö, fil. tri Karl Emil Ferdinand Ignatius; hovioikeuden asessorit Axel Grönvik Turusta, Ludvig Gustaf Leonhard Clouberg Viipurista

ja Johan Josef Stenbäck Vaasasta. Pormestarinsa valtiopäiville lähettivät 1882 Kuopio, Sortavala, Oulu, Pori, Tampere ja Raahen. Upseeriuraa edusti kenraalimajuri, Haminan kadettikoulun johtaja Frithiof Neovius. Sanomalehtimiehiin lukeutuivat Helsingfors Dagbladin toimittajat Robert Castrén (Helsingin edustaja), Karl Henrik Lindholm (Pietarsaari) ja Anders Herman Chydenius (1882 ja 1888 Tornion edustaja, 1877–78 Kajaani, 1885 Uusikaupunki).

Vuoden 1882 valtiopäivien lääkäreistä yksi, Kaskisia edustanut Johan August Florin yleni lääkintöneuvokseksi lääkintähallitukseen, joten hän ei edustanut varsinaisesti lääkärikuntaa, vaan kuului ylempään virkamiehistöön. Varsinaisessa lääkärintyössä Tampereen edustajan Hårdhin ohella valtiopäiville valittaessa oli porvoolainen piirilääkäri, professori, vuoden 1882 valtiopäivien ikäpresidentti Georg Wallgren, kuvanveistäjä Ville Vallgrenin isä.

Ensimmäinen apteekkari porvarisäädysssä 1882 valtiopäivillä oli savonlinalainen Per Oskar Hedlund.

Jyväskyläläinen seminaarinlehtori, voimistelunopettaja Karl Gustaf Göös perusti Jyväskylään Weilin & Göösin kirjakaupan, jonka toimitusjohtajana hän toimi 1883–1898 ennen kuin asettui Janakkalaan Irjalan kartanoon maanviljelijäksi. Raahen kauppakoulun johtaja filosofian maisteri Karl Felix Heikel, joka oli porvarisäädysssä 10 valtiopäivillä vuodesta 1882 alkaen, jätti koulumaailman 1890-luvulla siirtyen pankki- ja liikealalle.

1900-luvulle tultaessa porvarisäädyn vanha aines jäi uusien kaupunkilaisten varjoon.

1904–1905 valtiopäivillä virkamieskunta kasvatti etumatkaansa liike-elämän edustajiin. Ylempi virkamieskunta oli enemmän edustettuna kuin muilla tutkimillani valtiopäivillä. Viimeisillä säätyvaltiopäivillä erityisen näkyvänä ryhmänä olivat lehtimiehet. Säätyläisryhmän ulkopuolelta olivat

1900-luvulla tulleet mukaan mm. faktorit ja makasiinimies.

Vuoden 1904 vaaleissa valittiin porvarisäätyyn kolme työväenliikkeen miestä: Turussa asuva kansakoulunopettaja, (1905–06 talousosaston senaattori), J. K. Kari Oulusta suomettarelaiten listalta, prokuristi, kaupanhoitaja Heikki Lindroos Tampereelta perustuslaillisten listalta ja faktori J. A. Salminen Turusta perustuslaillisten listalta. He olivat työväen ensimmäiset edustajat valtiopäivillä. Heistä Salminen ja Lindroos olivat työmiesten poikia. Kyösti Karin isä oli merillä kadonnut merimies.

Työväki päätti vuoden 1905 puoluekokouksessa olla edelleen vaalilakossa, mutta siitä huolimatta valittiin porvarillisten listoilta jälleen kolme heidän edustajaansa: faktorit J. A. Salminen ja H. Jokinen Turusta sekä päätoimittaja Yrjö Mäkelin. Tampereen työväestö, sosiaalidemokraattisen puoluekokouksen päätöstä noudattaen, ei osallistunut viimeisiin säätyvaltiopäivämiesvaaleihin. Mäkelin valittiin Oulun kaupungin edustajana antamaan lopullista muotoa uudelle, yksikamariselle eduskunnalle.

Opettajat olivat tehneet huomattavan esiinmarssin porvarisäätyyn kaksille viimeisille säätyvaltiopäiville. Tosin harva heistä toimi pelkästään opettajan tehtävissä. Nuorsuomalainen kansakoulunopettaja A. H. Karvonen oli Työmies-lehden ensimmäinen päätoimittaja, kun lehti alkoi ilmestyä Helsingissä 2.3.1895. Karvonen kuitenkin erosi 1897 alkupuolella Työmiehen toimituksesta. Vaikka hän oli ollut sangen varovainen, hän joutui porvariston ankan painostuksen kohteeksi puolustaessaan työväen vaatimuksia ja liikehdintää. Karvosta jopa uhattiin opettajan virasta erottamisella.

Kolme porvarisäädysssä 1882 valtiopäivillä ollutta edustajaa oli mukana vielä molemmilla 1900-luvun säätyvaltiopäivillä: Helsingin edustaja Mauritz Emil Fredrik Hallberg (yhteensä 9 vp:llä, 1882 Hei-

nolan edustaja, muulloin Helsinki), Karl Felix Heikel (samoin 9 vp:llä, viisillä viimeisillä Viipurin edustaja. Aikaisemmat edustuskaupungit olivat Helsinki 2 kertaa, Raaha ja Pietarsaari) ja laki- ja kunnallismies Elias Öhman, joka oli porvarissäädyssä kaikilla 10 valtiopäivillä vuodesta 1882, kerran Pietarsaaren ja muulloin Helsingin edustajana.

Viimeisillä säätyvaltiopäivillä oli hyvin monia samoja edustajia kuin edellisillä 1904-05 valtiopäivillä. Molemmilla viimeisillä 1900-luvun säätyvaltiopäivillä edustajina olleita oli porvarissäädyssä yhteensä 36: toimittaja Ossian Ansas (Nikolainkaupungin ed.), laamanni Toivo Boisman (Helsingin ed.), kauppaneuvos Alfred Carlström (Kristiinankaupungin ed.), pormestari Johan Arthur Castrén (Oulun ed.), varakanneviskaali Axel Cederberg (Nikolainkaupungin ed.), kauppias Mauritz Hallberg (Helsingin ed.), pankinjohtaja Karl Felix Heikel (Viipurin ed.), metsänhoitaja Teodor August Heikel (Uusikaarlepyyn ed.), oikeusneuvosmies Walter Heimberger (Helsingin ed.), kunnallisneuvos Niilo Helander (Heinolan ed.), varapuhemies, kaupunginlääkäri Gustaf Rudolf Idman (Tampereen ed. vuodesta 1894), toimittaja Santeri Ingman (Ivalo) (Iisalmen ed.), asianajaja A. Fredrik S. Jansson (Helsingin ed.), varatuomari Julius Jansson (Maarianhaminan ed.), kauppias Fritz Arthur Jusélius (Porin ed.), hovioikeuden asessori August Arthur Jusélius (Turun ed.), kaupunginlääkäri Einar August Kalm (Tornion ed.),

kuuromykkäinkoulunjohtaja Kustaa Killinen (Kuopion edustaja), lukkari Kaarlo Kokkonen (Kajaanin ed.), kansakoulunopettaja Mikko Latva (Porin ed.), pormestari Otto Lundson (Lappeenrannan ed.), pormestari Albert Luoma (Raahan ed.), insinööri Gustaf Otto Mattson (Kaskisten ed.), toimittaja Antti Mikkola (Turun ed.), puhemies, pankinjohtaja Karl Elis Leonhard von Pfaler (Helsingin ed.), tehtailija Matti Pietinen (Viipurin ed.), nimituomari Eduard Ulrik Wilhelm Polón (Helsingin ed.), kauppias Karl Herman Renlund (Kokkolan ed.), lakit. tri Heikki Gabriel Renvall (Helsingin ed.), kirjapainon faktori Johan Adolf Salminen (Turun ed.), intendentti Petter Theodor Schvindt (Käkisalmen ed.), johtaja Fredrik Wilhelm Sundvall (Tammisaaren ed.), hovioikeuden asessori Karl Gustaf Söderholm (Helsingin ed.), hovioikeudenneuvos Knut Gustaf Åkesson (Nikolainkaupungin ed.), toimittaja Kaarle Viljakainen (Tampereen ed.) ja pormestari Elias Öhman (Helsingin ed.)

Porvarissäädyn jäsenten ikäjakautuma ja elinikä

Porvarissäädyn valtiopäivämiesten ikäjakautuma näkyy seuraavasta taulukosta.

Valtiopäivämiesten ikä valtiopäiville valittaessa:

	30-34 v.	35-39 v.	40-44 v.	45-49 v.	50-54 v.	55-59 v.	60-64 v.	65-	ka.
1809 (19)	3	3	6	2	2	1	2	0	44
1863-64 (38)	4	5	11	4	5	3	5	1	46,5
1882 (53)	6	12	13	11	7	2	1	1	43,5
1904-05 (74)	4	17	12	13	12	12	3	1	46,6
1905-06 (75)	17	17	18	15	7	7	3	0	43,7

Porvoon valtiopäiville valittujen 19 valtiopäivämiehen keski-ikä oli 44 vuotta valtiopäivien alkaessa. Miehistä vain kaksi oli yli 60-vuotiaita, kumpikin 62 vuotta: kasikslainen liikemies Peter Bladh ja Kristiinankaupungin pormestari Daniel Mattens. Molemmat olivat edustaneet Suomea jo 1700-luvulla Ruotsin vallan ajan valtiopäivillä. Kaksi nuorinta porvarissäädyn edustajaa Porvoon valtiopäivillä olivat 31-vuotiaat oululainen kauppias ja raatimies Carl Engman ja hämeenlinnalainen raatimies Jakob Granberg.

1863–64 valtiopäiville valittujen keski-ikä oli hieman noussut: 46,5 vuotta. Näiden valtiopäivien vanhin oli Porvoon edustaja 66-vuotias kauppaneuvos Gustaf Sneckenström. Kolme valtiopäivämiehistä oli 1863 valtiopäivien alkaessa syyskuussa vain 32-vuotiaita: kauppiat Frithiof Hultman Tammisaaresta, Rurik Kellgren Kuopiosta ja Carl Lindeqvist Porista.

1882 valtiopäivillä edustajia oli 53. Heidän keski-ikänsä valtiopäivien alkaessa oli 43,5 vuotta. Porvarissäädyn ikäpresidentti, Porvoota edustanut lääketieteen ja kirurgian tohtori Georg Wallgren täytti valtiopäivien alkamista seuraavalla viikolla 68 vuotta. Hänellä oli kokemusta jo aikaisemmilta valtiopäiviltä vuosilta 1872 ja 1877–78. Toinen 60 vuotta täyttänyt edustaja oli turkulainen kunnallisneuvos Johan Gustaf Wikeström, joka ei käyttänyt valtiopäivien täysistunnoissa näillä ainoilla valtiopäivillään yhtään puheenvuoroa, vaikka Nordenstrengin mukaan hän oli hilpeä seuraveli ja sukkela leikinlaskija. Muista 1882 valtiopäivien yli 50-vuotiaista edustajista useimmat olivat olleet aikaisemmillä valtiopäivillä kohta 40 vuotta täytettyään.

Vuoden 1882 valtiopäivien nuorimmat edustajat olivat täyttäneet vasta 30 vuotta. Heitä oli kolme: helsinkiläinen Robert Castrén, Heinolan edustaja Mauriz Hallberg ja lappeenrantalainen Johan Pelkonen.

37-vuotiaat Karl Gustaf Berg ja Karl Fabritius olivat olleet valtiopäivillä jo 27-vuotiaina vuonna 1872.

1900-luvulle tultaessa porvarissäädyn edustajien lukumäärä nousi yli 70. 1904–05 valtiopäivillä olleiden 74 edustajan keski-ikä valtiopäivien alkaessa oli 46,6 vuotta. Vanhin edustajista oli historiantutkija, tilastomies, fil. tri Karl Emil Ferdinand Ignatius, joka 67-vuotiaana oli vielä valittu Hämeenlinnan edustajaksi. Hän oli ollut ensimmäisen kerran 39-vuotiaana 1877–78 valtiopäivillä. Ignatius oli ollut 1885–1900 senaatin kamaritoimituskunnan päällikkönä ja uudelleen samassa tehtävässä 1905–1908.

47-vuotias von Pfaler oli ensimmäisen kerran ollut valtiopäivillä vuonna 1885 28-vuotiaana. Vuosien 1904–05 valtiopäivien nuorimmat edustajat olivat 31-vuotias Kaskisten edustaja kemian tohtori Gustaf Otto Mattsson ja 32-vuotias lakitieteiden tohtori Heikki Gabriel Renvall, joka edusti Savonlinnaa. Mattssonin isä merikoulun johtaja Gustaf E. Mattsson oli porvarissäädyn jäsenenä 1900-valtiopäivillä.

1905–1906 valtiopäiville valittiin nuoria uusia edustajia. Valtaosa edustajista oli iältään 35–45 ikävuosien välistä. Nuorin edustaja Söderman oli 29-vuotias. Vanhimmat edustajat olivat täyttäneet 61 vuotta valtiopäivien alkaessa eli K. F. Heikel ja Sundvall, mutta molemmat olivat olleet jo aikaisemmin edustajina. Samoin 60-vuotias oli Öhman.

Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että porvarissäädyn jäsenten keski-ikä viimeisillä säätyvaltiopäivillä 43,7 on melko lähellä tänä vuonna 2003 valitun eduskunnan naisten keski-ikää 43,1. Nykyisen eduskunnan miesten keski-ikä on 51,6 vuotta.

Seuraavassa taulukossa on porvarissäädyn valtiopäivämiesten elinikien jakauma.

Kuolinikä	1809	1863-64	1882	1904-05	1905-06
80-90	2	5	6	10	9+2
75-79	3	4	7	7	6
70-74	4	2	11	17	16
65-69	3	9	3	13	9
60-64	1	8	13	11	12
55-59	1	6	7	8	8
50-54	1	3	3	1	4
45-49	1	1	1	4	5
40-44	3	0	1	2	3
30-40	0	0	1	1	1
	19	38	53	74	75
keskiarvo	65	66	66	67,5	66

Porvarissäädysssä eri valtiopäivillä olleiden keski-ikä oli melko tasainen eli keskiarvo likimain sama lähes sadan vuoden ajan.

Suomalaisten keskimääräinen elinaika oli 1870-luvulla 42 vuotta. 1900-luvun alussa vastasyntyneiden odotettavissa oleva elinaika Suomessa oli pojilla 45,3 vuotta ja tytöillä 48,1 vuotta.

Luvuista ei voi suoraan päätellä, että valtiopäivämiehet elivät aikuisikään päässeitä suomalaisia keskimäärin vanhemmiksi. Suuri lapsikuolleisuus painaa koko keskiarvon alas.

Vanhimmaksi kaikista tutkimukseni kohteena olevista valtiopäivämiehistä eli 1882 valtiopäivillä ollut pankkimies ja myöhempi KOP:n pääjohtaja, vuonna 1904 aateloitu Fredrik Nybom. Hän oli kuollessaan 89-vuotias. Myös nuorimpana kuollut oli 1882 valtiopäivien edustaja, Helsingfors Dagbladin päätoimittaja Robert Castren. Hän kuoli 32-vuotiaana vuonna 1883 omistamassaan Degerön kartanossa Helsingin pitäjässä.

Kaksi sekä 1904-05 että 1905-06 porvarissäädysssä olleista valtiopäivämiehistä koki väkivaltaisen kuoleman: asianajaja, lakitieteiden kandidaatti Antti Vilho Mikola 48-vuotiaana vapaussodan aikana vuonna 1918 Helsingissä ja samana vuonna Viipurissa murhattiin vankilassa tehtailija Matti Pietinen 59-vuotiaana. Viimeis-

ten säätyvaltiopäivien edustajista porvoolainen oikeusneuvosmies Konrad Emil Björkstén teki itsemurhan 44-vuotiaana. Hänen valtiopäivätyöskentelyään oli haitannut sairastelu. Björksténin kerrotaan jättäneen liikeasiansa moitteettomaan kuntoon. Yrjö Mäkelin surmasi itsensä 48-vuotiaana vankilassa 18.9.1923.

Edustajien suku ja syntyperä

Porvarissäädyn valtiopäivämiesten isien ammatit näkyvät seuraavan sivun taulukosta.

Porvoon valtiopäivillä olleiden miesten pääasiallinen tausta oli säätyläistausta. Isien ja poikien ammatit olivat hyvin toisiinsa verrattavia, sillä isistä 11 oli kauppiaita, laivanvarustajia ja teollisuusmiehiä. Raatimies Nils Nymanin isä oli Uudenkaupungin pormestari. Sen sijaan pormestari Ringbomin isä kappalainen ja pormestari Tihlmanin isä oli majuri.

Kaupungin käsityöläisten jälkeläisiä 1809 valtiopäivillä edustivat loviisalainen kankaankutojan poika kauppias Jakob Holmstén ja vaasalainen tukantekijän poika raatimies Herman Höckert.

1863-64 porvarissäädyn edustajista selvä sosiaaliton nousu näkyi 17 valtiopäivämiehen kohdalla ja aleneva säätykierto

Isän ammatti	1809	1863-64	1882	1904-05	1905-06	yht.
liike-elämä (kauppa, teollisuus, merenkulku)	13	13	15	17	12	70
käsityöläismestari	0	5	0	5	3	13
pormestari	1	0	0	0	0	1
ylempi virkamiehistö	0	0	9	5	8	22
alempi virkamiehistö	0	6	5	7	12	30
papisto	1	3	12	13	11	40
professori	0	0	1	1	2	4
opettaja	0	0	1	4	4	9
upseeri	1	3	0	1	1	6
apteekkari, lääkäri	0	1	2	3	3	9
toimenhaltijat ja virkailijat	0	2	2	1	0	5
talollinen	0	1	4	9	8	22
käsityöläinen	3	0	1	3	1	8
työmies, merimies, ajuri	0	1	0	3	5	9
torppari	0	2	0	2	2	6
avioton vp-mies	0	1	1	0	3	5
yht.	19	38	53	74	75	259

kohtasi kahdeksaa valtiopäivämiestä. Valtiopäivämiesten ammatti oli isän kanssa vastaava 13 edustajalla, joista yhtä virkamiestä lukuun ottamatta kaikki olivat liike-elämässä, useimmat jatkoivat isänsä yrityksen parissa. Esimerkkinä otan kaksi liikemiesukua, toinen on Porista ja toinen Viipurista.

1863–64 valtiopäivillä ja tammikuun valiokunnassa Poria edustanut Porin etevimmäksi ja rikkaimmaksi kauppiaaksi mainitun Carl Fredrik Björnbergin vanhin poika Carl Anton peri 28-vuotiaana isänsä kuoleman (1849) jälkeen tämän liikeyritykset. Porin konepajan perustanut ja satoja laivoja omistanut Carl Anton Björnberg ansaitsi 1860-luvun puolivälissä 23000 markkaa vuodessa, mikä oli kolmanneksi suurin vuositulo Porissa. Carl Anton kuoli 45-vuotiaana poikamiehenä vuonna 1866, nuorimpana 1863–64 porvarissäädyn edustajista. Lääkärit olivat todenneet Björnbergillä sappikivet, joita kukaan ei uskaltanut leikata. Niinpä Björnberg matkusti Wieniin, jossa maailmankuulu kirurgi leik-

kasi hänet. Leikkaus onnistui, mutta potilas kuoli lavantautiin. Sisarukset eivät pystyneet jatkamaan liiketoimintaa samassa laajuudessa. Björnbergin suku polveutui Ahlaisten Heikkilän talosta, josta Olavi Heikinpoika asettui Poriin porvariksi 1690-luvulla. Avioliittojen kautta sukuun tuli espanjalaista verta. Erityisen sensaation Porissa aiheutti, kun sinne muutti Antonin veljen 20-vuotias tumma espanjatar Dolores-vaimo, espanjalaisen konsuli, laivanvarustajan Antonio Sanchez Fuertes i Torre viejan tytär.

Viipurissa kauppa ja yleensä liike-elämän johto oli 1800-luvun lopulle asti paljolti ulkomaisten, lähinnä Saksasta tulleiden kauppiassukujen hallussa. Vain harvat saksalaisista liikemiehistä osoittivat ymmärrystä 1800-luvun loppupuolella alkuun pantuja suomalaisyrityksiä kohtaan. Poikkeuksena tästä olivat veljekset Hackman. Vanha hampurilainen Hackman-suku oli saapunut jo 1700-luvulla Bremenistä Viipuriin. Valtiopäivillä 1863–64 olleen kauppaneuvos Johan Fredrik Hackmanin äiti

Maria Hackman oli harvinainen naispuolinen liikemaidman johtaja. Kun laivanvarustaja ja suuri puutavaran vientikauppias Johan Friedrich Hackman hukkuu vuonna 1807, leski Maria aloitti suvun todellisen suuruuden ajan. Hän jätti vuonna 1829 vanhimmalle pojalleen, Johan Fredrikille johdon kauppahuoneessa, joka kuului Suomen suuriruhtinaskunnan menestyvimpiin ja rikkaimpiin. Yritys Hackman & CO harrasti ulkomaan ja kotimaan kauppaa, teollisuutta ja laivanvarustusta. Yrityksen hallussa olivat Sorsakosken sahat, Palokosken saha, Enonkosken ja Lohikosken saha Sulkavalla, Siikakosken saha ja puolet Kotkan höyrysahasta, Kotkan pullotehdas, olkipaperitehdas Nurmeksessa, sikuritehdas Herttualassa, puolet Töölön sokeritehtaasta, puolet Helsingin kaasulaitoksesta, puolet Havin saippuatehtaasta Viipurissa ja kolmasosa Viipurin mekaanisesta konepajasta. Sekä poika Friedrich että pojanpoika Wilhelm, joka kuoli 1925, olivat kauppaneuvoksia. Yrityksen johtoon tuli vuonna 1927 vuorineuvos Henry Hackman. Hackmanin suku oli kauppayhteyksien ylläpitäjänä malliesimerkki viipurilaisen porvariston kosmopoliittisuudesta ja laajakatseisuudesta.

Isiensä aloittamaa liiketoimintaa jatkoivat 1863–64 valtiopäivämiehistä menestyksellisesti myös Helsingissä Carl Wilhelm Ignatius Sundman, Lappeenrannassa Karl Wilhelm Savander, Uudessa-kaupungissa Fabian Theodor Lindroth, Pietarsaassa Peter Malm junior, Oulussa Leonard Candelin, Sortavalassa Christian Edvard Boehm. Sen sijaan Boehmin pojat koulutustuivat merkittävälle virkamiesurille. Pojista vanhin Edvard oli senaatissa ja valtioneuvoksena aateloitiin vuonna 1903.

Kristiinankaupungissa isänsä yritystä jatkanut Otto Samuel Wendelin kärsi konkurssin vuonna 1886. Samoin kävi raumalaiselle kultasepän pojalle Samuel Johannes Wesanderille, joka vararikon vuoksi

menetti vaalikelpoisuutensa 1867 valtiopäiville.

Liikemiehinä jatkoivat isiensä yrityksiä seuraavat vuoden 1882 valtiopäivämiehet: kauppias Karl Alfred Björkstén Loviisassa, kauppias Olof Blom Uudessa-kaupungissa, tukkukauppias Berndt Wilhelm Panelius Raumalla, kauppias Albert Oskar Snellman, kauppias Johan Leonard Borgström, kauppias, tehtaan johtaja Adolf Fredrik Wasenius ja tehtailija Richard Heimberger Helsingissä. Björksténin puutavaliike jouduttiin kylläkin lopettamaan hiukan ennen Björksténin kuolemaa, sillä valtiopäivämies osoittautui kyvykkäämmäksi pankkialalla kuin sahamaailmassa. Valtiopäivämiehet Borgström ja Wasenius laajensivat yritystoimintaansa ja ostivat yhdessä Teräkosken paperitehtaan.

Borgströmin isä oli Kaivopuiston ja Eläintarhan perustaja kauppaneuvos Henrik Borgström. Lapsuudenkoti oli Helsingin tieteellisen, taiteellisen ja valtiollisen elämän keskus. Isän konttorissa oli palvellut mm. J. V. Snellman. Kodin seurapiirissä Leonard tutustui mm. Z. Topeliukseen ja Fredrik Paciukseen, jonka ohjauksessa Leonard kehittyi taitavaksi viulistiksi. Kotona pidettiin kvartetti-iltoja, joissa vieraili myös ulkomaalaisia musiikkitaiteilijoita. Leonard solmi avioliiton kauppiantyötar Alice Traversin kanssa Lontoossa.

Oman yrityksen perusti kauppias Mauritz Emil Hallberg, joka oli syntynyt Tukholmassa tupakkatehtailija Karl Fredrik Hallbergin perheeseen. Hän muutti 2-vuotiaana Helsinkiin. Opiskeltuaan synnyinkaupungissaan koneenrakentajaksi hän palasi Helsinkiin, jonne perusti lankonsa Hj. Schildtin kanssa menestyneen yrityksen Schildt & Hallberg. Hallberg oli monenlaisissa liikeyrityksissä mukana. 60-vuotispäivän lehtikirjoituksessa hänet nimetään yhdeksi merkittävimmistä maamme liikemiesistä. Ruotsalaisuus oli hänelle tärkeää, mm. hän antoi suuria lahjoituksia Svenska litteratursällskapille.

Myös kirjakauppias Oskar Hoving oli syntynyt Ruotsissa, mutta teki elämäntyönsä Viipurissa, jonne agronomi-isä oli muuttanut Viipurin maanviljelysseuran sihteeriksi.

Kun Suomessa ei ollut vielä mahdollisuutta hankkia kaupallisen alan korkeakouluopetusta, käytettiin liikemiessuhteita hyväksi ja lähetettiin poikia ulkomaille oppiin. Näin koulutukseltaan uutta sukupolvea edusti mm. tamperelainen G. O. Sumelius, joka kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1885 ja lähti kolmeksi vuodeksi Saksaan Lyypekkiin isänsä liiketuttavien luo opiskelemaan liike-elämän taitoja ennen kuin palasi isänsä liikkeeseen vuonna 1888.

Nousu talollisesta porvariksi tapahtui yhden vuosien 1863–64 valtiopäivämiehen kohdalla. Joensuuta edustanut Henrik Parviainen kuului kolmen veljensä Simonin, Petterin ja Erikin kanssa kaupungin valta-porvareihin. Veljekset aloittivat sahatoiminnalla ja turkisten viennillä, mutta ulottivat toiminnan koskemaan lähes kaikkea Joensuuhun liittyvää. Heillä oli isot talot keskellä kaupunkia. Parviaisten laivoissa vietiin voita, tervaa, sahatavaraa ja rautaa ja tuotiin viljaa, suoloja ym.

Yhteiskunnallisen ja varallisuustason merkittävä nousu näkyi Dahlströmin suvussa.

Turkulainen kauppaneuvos Carl Magnus Dahlström oli syntynyt Loviisassa sinne Ruotsista muuttaneen puutarhurimestari Abraham Dahlströmin ja hänen vaimonsa sepäntytär Anna Sofia Tolletin perheeseen vuonna 1805. Turussa C. M. Dahlströmistä tuli yksi kaupungin suurimmista ja arvostetuimmista kauppa-, teollisuus- ja laivanvarustusyryksistä. Avioiduttuaan vuonna 1844 Sofia Kingelinin kanssa hän tuli Littoisten verkatehtaan ja Kingelinin olutpanimon osakkaaksi. Liiketoimintaa jatkoivat pojat Robert Magnus ja Ernst Abraham, joka oli myös valtiopäivämies.

Virkamiesuralla isänsä mukaan pysyteli oikeusneuvosmies Carl Fredrik Grönberg. Porvoolaisen pormestari Carl Magnus Holmin isä kuului alempaan virkamiehistöön kuin poikansa, mutta Näsin kartanon omistajana loi pohjan pojan varallisuudelle. Samanlainen tausta oli Siuntion Pikkalan kartanonomistajan pojalla Loviisan pormestari Adolf Juseliuksella. Pietarsaaren pormestarin Gabriel Tengströmin isä oli kohonnut tullinhoitajasta hallituskonseljin finanssitoimikunnan kamreeriksi. Hämeenlinnalaisen pormestari Anton Johan Therménin isä oli kauppaneuvos.

Oululaisen suutarimestari Carl Mikael Bergstedtin poika Carl Gustaf kohosi kotikaupunkinsa pormestariksi. Helsinkiläisen puuseppämestari Josef Öhrnbergin pojasta Carl Adolfista tuli oikeusneuvosmies ja myöhemmin kunnallis- ja oikeuspormestari. Samoin merkittävän nousun ylempään sosiaaliluokkaan teki torppari-sahanviilajan poika Savonlinnan pormestari Jakob Mölsä. Pontus Dahlman käsityöläisperheestä lähteneenä muutti Helsingistä Tornioon kauppiaksi ja raatimieheksi.

Vähäisemmän nousun teki torppariko-dista lähtenyt muurarienvanhin Stephan Träskelin, joka tuli valituksi 1863–64 valtiopäiville, kun apteekkari Julin oli kieltäytynyt tehtävästä.

Papiston jälkeläisiä olivat 1863–64 valtiopäivillä Jyväskylän pormestari Jakob Krank, Viipurin kunnallis-pormestari Robert Isidor Örn ja Raahan pormestari Berndt Erik Konstantin Hildén.

Porilaisen kauppias Carl Edvard Lindqvistin isä oli myös kirkon palveluksessa kanttorina ja kirkonisäntänä.

Sotilasuralla olivat olleet kauppias Frans Ferdinand Lemströmin, kauppaneuvos Gustaf Fredrik Sneckenströmin ja kauppias Anders Molanderin isät. Kirjakauppias Karl Gustaf Wolffin saksalais-syntyinen isä oli toiminut Porin rykmentin kapellimestarina.

Käkisalmissa ja Impilahdella kauppiaina toimineen Petter Johan Hämäläisen isä oli työmies.

Varanimismiehen poika Carl Gustaf Bergh ei jatkanut isänsä virkamiesuralla vaan ryhtyi liiketoimiin käytyään jonkin luokan Porvoon kymnaasia. Nousu tukkuja vähittäiskauppiaksi tapahtui apen Mickel Mickelssonin liikeyrityksen haltuun saannin jälkeen. Hänen kerrotaan olleen myös Kajaanin kihlakunnan etevin maanviljelijä.

Samoin Nousiaisten Suckisbergin alodisäteritilan omistajan, kruununnimismies Johan Franckin poika Carl Wilhelm ryhtyi kauppiaksi. Hän oli myös Naantalın kylpylaitoksen perustaja ja kuolemaansa asti yhtiön toimitusjohtaja. Franckin poika jatkoi Turussa isänsä liiketoimia.

Ruotsista Kuopioon muuttanut apteek-kari, myöhemmin kauppias ja sahanomistaja Johan August Kellgren lähetti ylioppilaspoikansa Rurik Theodorin Lyypekkiin harjoittelemaan. Rurik otti isänsä kuoleman jälkeen haltuunsa isänsä liikkeen, joka tällöin 1850-luvulla oli Kuopion seudun suurin.

1882 valtiopäivillä näkyy vanhan porvarissäädyn aineksen väheneminen myös isien ammatteja tarkasteltaessa. Pappiskodeista oli lähtenyt 12 porvarissäädyn valtiopäivämiestä eli lähes yhtä paljon kuin kaupan ja teollisuuden piiristä, mistä tuli 15 valtiopäivämiestä. Pappissäädyn jälkeläiset Säämingin kirkkoherra Johan Abraham Lojanderin kauppiaspoikaa Johan Ferdinandia lukuun ottamatta (Johan kävi Hämeenlinnan triviaalikoulua, mutta erosi sieltä) olivat kaikki opiskelleet yliopistotai korkeakoulutasolla (siviili-insinööri Bergroth, hovioikeuden notaari Berner, pormestarit Fabritius ja Nystén, FM Heikel, fil. tri Karl Emil Ferdinand Ignatius, kouluhallituksen päätirehtööri Leonard Lindelöf, FM Karl Henrik Lindholm, Haminan kadettikoulun johtaja Frithiof Alfred Neovius, FK, toimittaja Oskar Ernst

Rönnbäck, lääk. ja kir. tri Georg Wallgren).

Pappissäädyn jälkeläisten suuri osuus porvarissäädyssä näkyi tämän jälkeen säätyvaltiopäivien loppuun asti.

Pormestarien jälkeläisiä Porvoon valtiopäivien jälkeen ei tutkimillani valtiopäivillä ollut yhtään. Sen sijaan runsaasti muiden virkamiesten jälkeläisiä, joista yli puolet kuului ylempään virkamiehistöön.

1882 valtiopäivillä lakimiesten poikia olivat kauppias Abdon Alfred Fredrik Lindberg, pormestarit Emil Frithiof Andersin Kuopiosta, Frans Edvard Molander Porista, Fredrik Wilhelm Procopé Tamperelta, Robert Hasselblatt Oulusta, turkulaiset hovioikeuden assessorit Axel Grönvik ja merikoulun johtaja Lars Thiodolf Krogius sekä apteekkari Per Oskar Hedlund. Abdon Lindberg opiskeli ensin papiksi, mutta ammatti ei häntä viehättänyt. Hän halusi käytännön alalle. Suoritettuaan kameraalitutkinnon hän perusti isältään perimälle tilalle Uudellekirkolle oluttehtaan. Tämäkään ei pitkään Abdonia kiinnostanut, vaan hän muutti Helsinkiin, missä hankki elantonsa palovakuutusyhtiön pääasiamiehenä, sikarikauppiana ja höyrylaivayhtiössä. Hän oli ollut 1872 valtiopäivillä talonpoikaissäädyssä.

Lars Thiodolf Krogius lähti merille käytyään viisi luokkaa Suomen kadettikoulua. Palattuaan monien seikkailujen jälkeen (mm. Krimin sodan aikana englantilaisten vankina) Suomeen hän suoritti merikapteenin tutkinnon. Kaksi kertaa maapallon ympäri kierrettyään Lars Thiodolf Krogius tuli Helsingin merikoulun johtajaksi, mutta liikkui paljon merillä ja kehitti Suomen merenkulkua uranuurtajana uudenaikaiseksi. Hän harjoitti myös merenkulkualan liiketoimintaa ja vaikutti Suomen Höyrylaiva Oy:n perustamiseen. Lars Krogius & Co. yrityksen jatkajaksi tuli 12 lapsesta ainakin Ohotan merellä fregattilaivalla syntynyt poika Lars Karl, joka oli myös valtiopäivämies.

Laamanni Krogiuksen tytär eli Lars Thiodolfin sisar oli naimisissa kouluhallituksen tirehtöörin Lindelöfin kanssa.

Postihallituksen kamreeri Carl Anton Sanmarkin poika Carl Gustaf kävi kadettikoulun, saavutti insinöörikapteenin arvon ja toimi teollisuushallituksen yli-intendentinä. Hänet aateloitiin vuonna 1896.

Korkeaa oppineisuutta ja yhteiskunnallista asemaa edustivat lehtimiesten isät. Toimittaja Robert Castrénin isä oli professori Matias Aleksanteri Castrén. Anders Herman Chydeniuksen isä oli revisio-oikeuden ylikomissaari. Rautatiehallituksen toimistopäällikön Carl Bernhard Federleyn isä oli senaattori Berndt Federley. Lääkintäneuvos, lääk. ja kir. tri Johan August Florinin isä August Wilhelm Oskar Florin oli Suomen Pankin tirehtööri ja valtioneuvos.

Vuoden 1882 valtiopäivämiesten porvarisista kauppias Pehr Berg, merikapteeni Adolf Ingman ja kirjakauppias, kauppaneuvos Karl Gabriel Clouberg kouluttivat poikansa lakimieheksi. Karl Gustaf Berg oli Sortavalan pormestari ja Ludvig Gustaf Leonard Clouberg Viipurin hovioikeuden asessori ja myöhemmin senaattori. Kauppias Claes Johan Nummelinin poika Carl Johan opiskeli metsäalaa, jolla hänen asi-antuntemustaan hyödynnettiin valtakunnan tasolla. Hän kohosi metsähallituksen pää-tirehtööriksi ja sai hovineuvoksen arvon. Carl Johanin veli Gustaf Julius Ferdinand oli senaattori.

Helsinkiä 10 valtiopäivillä edustaneen oikeusneuvosmies Elias Öhmanin isä oli Porvoon lukion rehtori.

Maatalouden piiristä tuli vuodesta 1882 lähtien enenevästi porvarissäätyyn edustajia.

Yhden 1882 porvarissäädyn edustajan kauppias Johan Gustaf Wikeströmin isä oli käsityöläinen, vaskenvalaja.

Kaksilla viimeisillä säätyvaltiopäivillä alemmista sosiaalikerroksista lähtöisin olevia valtiopäivämiehiä oli aikaisempaa enemmän. Noin joka neljäs edustaja oli lähtöisin

alemmista sosiaalikerroksista. Kuitenkin edustajien oma yhteiskunnallinen asema seurasi melko johdonmukaisesti heidän syntyperäänsä. Kaupan ja teollisuuden harjoittajat eivät olleet enää pelkästään varsinaisia "porvareita" – etenkin käsityöläisiä – vaan entistä useammin pankki- ja vakuutuslaitosten johtajia sekä suurliikemiehiä. Varsinaisia ruumiillisen työn tekijöitä oli isien joukossa aikaisempaa enemmän.

Aviottomia lapsia oli tutkimieni valtiopäivämiesten joukossa viisi. Heidän kohdallaan on useimmissa julkaisuissa, mm. elämäkertakokoomateoksissa yleensä jätetty sukutausta mainitsematta. Jyväskylän seminaarin nimikirjassa oli Kotkaa 1905–06 edustaneelle Isak Oivaselle merkitty pater ignotus. Samoilla valtiopäivillä Poria edustaneella Hauholla syntyneellä Gustaf Mannisella oli hyvin vaatimaton kotitausta. Mannisen äiti oli avioton lapsi itsekin ja itsellisenä huolehti kolmesta aviottomasta lapsesta.

Loimaan pitäjän Metsämaan kappelissa 27.5.1870 syntyneen Juho Heikki Jokisen vanhemmiksi mainitaan talollinen Heikki Sorri ja Liisa Pankajoki. Rippikirjojen mukaan kuitenkin Kallion kylän Perttulan talon piialla Anna Liisa Kustaantyttärellä oli kaksi aviotonta poikaa, joista toinen Juho Henrikki Annanpoika Jokinen muutti Turkuun 1891. Johan Henrik (Heikki) Jokinen on tutkimistani valtiopäivämiehistä se, josta on ollut vaikeinta löytää tietoja, vaikka hän oli 1904–05 valtiopäivillä. Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän keskusrekisteristä saamani viimeisin tieto Jokisesta on, että hänet on julistettu kuolleeksi Turun raastuvanoikeuden päätöksellä 7.6.1971.

Uudenkaarlepyyn 1863–64 valtiopäiväedustaja kauppias Carl Adolf Fredrik Grundfelt oli Vaasan hovioikeuden kanslistin, asessori Carl Fredrik Järnefeltin emännöitsijän avioton poika. Epävarman tiedon mukaan asessori olisi isä, ja pojan

nimi oli yhdistelmä isältä ja äidiltä. Grundfelt oli ainoa avioton lapsi porvarissäädys-
sä 1863–64 valtiopäivillä.

Myös 1882 valtiopäivien ainoa avioton porvarissäädyn valtiopäivämies oli Vaasasta hovioikeuden asessori Johan Josef Stenbäck (aikaisemmin Sacklén). Hänenkin isänsä oli hovioikeuden asessori. Äiti Anna Maria Sacklén oli vaasalaisen työmiehen tytär. Isä tunnusti pojan, joka sai isänsä nimen. Josef Stenbäckillä oli toinenkin avioton poika Edvard Otto, joka oli Tyrvään piirilääkäri. Valtiopäivämies Johan Josefin poika Ernst Gustaf oli kuollessaan korkeimman oikeuden jäsenenä ja oli ruotsalaisen kansanpuolueen edustajana eduskunnassa.

Avioliitto ja perhe

Vuoden 1809 valtiopäivien porvarissäädyn jäsenistä yli kolmas osa oli solmi avioliiton paikkakuntalaisneitosten kanssa. Liike-elämän kautta perheet ja suvut olivat tulleet tutuiksi. Kauppiat naivat kauppiaiden tyttäriä ja yleensä samaa varallisuustasoa olevista perheistä. Tämä näkyi kaikilla tutkimillani valtiopäivillä.

Avioliiton kautta kasvatettiin myös omaa liiketoimintaa. Näin esimerkiksi 1863–64 valtiopäivillä Kajaania edustanut Sortavalassa syntynyt raatimies Carl Gustaf Bergh muutti vuonna 1838 Kajaaniin. Avioliiton kautta hän sai appensa kauppias, raatimies Mickel Mickelsonin liikkeen haltuunsa. Berghistä tuli Kajaanin suurin tukku- ja vähittäiskauppias, joka toi 40 vuoden ajan Kajaanin kihlakuntaan viljaa ja suolaa. Hänen sanottiin myös olleen seudun etevin maanviljelijä.

Sopiva naimakauppa, kuten Parviaisten veljesten avioliitot Joensuussa nimismies Cajanderin tytärten kanssa, antoi perheelle tietyn hienostuneisuuden ja kohotti asemaa kaupungin seurapiirissä.

Säädyn vanhaa ainesta 1882 valtiopäivillä edustaneen Neppenströmin avioituminen Parviaisten kauppiassukuun toi hänet joensuulaiseen liike-elämään. Neppenströmistä, joka oli syntynyt Kuhmalahdelta, lipunkantaja, maatalanhoitaja Gustaf Adolf Neppenströmin poika, tuli 1870-luvulla Joensuun johtava kauppias ja vuokranantaja.

Vuoden 1882 valtiopäivämiesten solmit avioliitot osoittavat myös säädyn vanhan aineksen vähenemisen sukulaisuhteissa. Vain 10 valtiopäivämiestä solmi avioliiton kaupan ja teollisuuden piiristä kotoisin olevien neitosten kanssa.

1809 valtiopäivien edustajan turkulaisen parkkinahkuri, tehtailija Samuel Gottschickin ensimmäisen vaimon isä Hans Gottfrid Richter oli myös parkkinahkurimestari. Alempaa varallisuustasoa edusti Pehr Bladhin avioliitto salpietarikeittimöiden tarkastajan tyttären kanssa. Loviisalaisen kauppias Jakob Holmsténin puoliso oli kruununvouti B. Steniuksen tytär. Kokkolan pormestari Hans Wingen puoliso oli Pietarsaaren pormestarin Lars Häggströmin tytär. Avioliitto tosin solmittiin vasta valtiopäivien jälkeen vuonna 1819.

Avioliittoja pappissäätöyn kuuluvien neitosten kanssa solmivat kaikkien valtiopäivien porvarit, mutta vain 2–5 avioliittoa valtiopäiviä kohden.

Pappistausta sekä omalta että vaimon puolelta oli esimerkiksi siviili-insinööri Edvin Leonard Bergrothilla. Bergrothin ensimmäisen vaimon Lydia von Essenin isä oli teologian professori. Lydian kuoleman jälkeen Bergroth solmi uuden avioliiton serkkunsa, Ähtärin kappalaisen tyttären Evelina Bergrothin kanssa. Myös kappalaisen poika Karl Ignatius avioitui kappalaisen tyttären kanssa.

Carl Federleyn vaimon isä oli rovasti, Hauhon kirkkoherra Adolf Fredrik Sirén ja äiti Mathilda Nordenstolpe oli ruotsalaista aatelissukua. Lars Thiodolf Krogiuksen vaimo Elisabeth Amalia oli kirkkoherra

Karl Johan Qvistin tytär. Karl Emil F. Ignatiuksen vaimon Amanda Kristina Bergmanin isä oli kappalainen.

Ylemmän virkamieskunnan tyttärien kanssa avioituivat mm. Frans Wilhelm Frenckell ja Berndt Erik Konstantin Hildén. Frenckellin puoliso oli Viipurin saksalaisen seurakunnasta Hr. colleg. Ass. Lorenz Kuhlströmin tytär Ida Maria Bublina. Pormestari Hildénin puolison Julia Maria Otto-Magnuksentytär Roschierin isä oli Vaasan hovioikeuden neuvos.

Upseeriperheen tyttäriä olivat Sneckenströmin ja Örnin puoliset. Eli säätykiertoa tapahtui sikälikin, että Örn oli papin jälkeläinen. Sneckenström sen sijaan oli omaltakin taustaltaan sotilassukuun kuuluva.

Porvarissäädyn edustajien avioituminen virkamiesten ja papiston tyttärien kanssa toi myös aatellisverta porvarissäätyyn. Aatellisverta olivat jotkut porvarit saaneet myös äitiensä aatelisen syntyperän kautta.

Robert Castrénin vaimo oli kirurgian ja lapsenpäästötaidon professori Joakim Wilhelm Pippingin tytär Charlotta. Karl Felix Heikel avioitui Viipurin hovioikeuden presidentin Furuhjelmin tyttären Sigrid Johanna Lovisan kanssa. Myös Sigridin äiti kuului aatellisukuun, von Kotheneihin. Lääkäri Axel Hårdhin vaimon Bertha Aina Sofia Idmanin isä oli senaatin kamarikirjuri Carl Gustaf Idman ja äiti vapaaherratar Beata Sofia Gustava Mellén. Elias Öhmanin vaimo ja äiti molemmat olivat von Fieandtlin sukua.

Omaa tasoa ylempää oli vaimo Procopélla. Hänen vaimonsa Elfrida Augusta Axelina Federleyn isä oli Suomen Pankin tirehtööri.

Ulkomaalaisten kanssa solmittuja avioliittoja oli muutamia. Anders Chydeniuksen vaimo Carolina Fredrika Hageman oli Tanskasta. Lars Hammaren solmi 1872 avioliiton Iso-Britannian kansalaisen tehtailija Scharplesin tyttären Lucy Emman kanssa. Kauppias Johan Leonard Borg-

ström solmi avioliiton Lontoossa kaupiaantytär Alice Traversin kanssa.

Georg Wallgrenin ensimmäinen vaimo oli oopperalaulajatar Johanna Charlotta Reithmeyer. Hänen kuoltuaan Wallgren solmi toisen avioliiton Emilia Karoliina Ottelinin kanssa. Molemmat pojat kuvanveistäjä Ville ja lääkäri Axel ovat jälkimmäisestä avioliitosta. Axel solmi avioliiton Alice Krogiuksen, valtiopäivämies Lars Thiodolf Krogiuksen tyttären kanssa. Villen kolme vaimoa olivat kaikki eri maista. Ensimmäinen vaimo oli ruotsalainen taiteilija Antoinette Råström, toinen ranskatar Madeleine Imbert-Rohan ja kolmas kuvanveistäjä Viivi Paarmio (Flora Olivia Lindholm).

Vuoden 1809 valtiopäivämiehistä Johan Ascholin, Samuel Gottschick, Herman Höckert ja Pehr Malm olivat jo toista kertaa avioliitossa. 85-vuotiaana kuolleella Höckertillä oli enemmän lapsia kuin kenelläkään muulla tutkituista valtiopäivämiehistä: 24, joista 13 poikaa ja 11 tyttöä. Näistä 9 kuoli hyvin pieninä, osa syntymävuonnaan. 14 lasta oli ensimmäisestä avioliitosta kirkkoherra Siniuksen Hedvig-tyttären kanssa, 10 toisesta Magdalena Vestlingin kanssa. Nuorimman lapsen syntyessä Höckert oli jo 67-vuotias, vaimo 43-vuotias.

Suurin lapsimäärä 1863–64 valtiopäivillä oli Kajaanin edustajalla Carl Gustaf Berghillä eli 16 lasta. Eli hän on koko tutkitulla jaksolla toisena lapsiluvussa 1809 Höckertin jälkeen. Suuren perheen elättäjänä hän ei voinut lähteä seuraaville valtiopäiville, koska valtiomiespalkkio oli pieni. Lisäksi hänellä oli vaativan liikkeen hoito vastuullaan.

Monilapsisia perheitä oli porvarissäädyn miehillä vähemmän 1900-luvulla kuin 1800-luvulla. Aikaisemmin mainitun Ignatiuksen jälkeen suurin lapsiluku 1904–05 valtiopäivillä oli Arajärvellä, jolla oli seitsemän tyttöä ja kaksi poikaa. Tamperelaisella Heikki Liljeroosilla oli kahdeksan lasta.

1863–64 valtiopäivien porvarissäädyn valtiopäivämiehistä Porvoota edustanut Gustaf Fredrik Sneckenström oli ainoa kolme kertaa elämänsä aikana avioitunut. Tosin valtiopäivien aikaan hän oli leski, sillä vuonna 1843 solmittu toinen avioliitto oli päättynyt vaimon Wilhelmina Katarina Elisabeth (Minette) Stenrothin kuolemaan vuonna 1855. Minette oli majuri Peter Reinhold Stenrothin tytär. Ensimmäisen avioliiton Sneckenström oli solminut vuonna 1826 Christina Charlotta Spaakin kanssa. Tämä ensimmäinen vaimo kuoli vuonna 1840. Kolmas avioliitto sinetöitiin Visbyssä vuonna 1865 Rosalia Wilhelmina Ottilia Åkerhielmin kanssa. Rosalia oli yli 40 vuotta miestänsä nuorempi. Lapsia oli kaikista avioliitoista, yhteensä 12.

Yleensä uusi avioliitto solmittiin vaimon kuoleman jälkeen, mutta avioerojakin oli. Esimerkiksi Pietarsaarta kolmilla valtiopäivillä (1863–64, 1872, 1877–78) edustanut kiivasluonteiseksi mainittu Gabriel Tengström oli jo 1837 kuuden vuoden avioliiton jälkeen eronnut vaimostaan Eva Bergstenistä, jolla oli ollut avioliittoa solmittaessa takanaan jo kaksi aikaisempaa avioliittoa. Eva solmi vielä neljännekin avioliiton porilaisen kauppiaan Carl Ahlgrenin kanssa. Gabriel Tengström solmi toisen avioliiton kauppias ja raatimies Johan Wilhelm Tingelundin tyttären Wilhelmina Christinan kanssa 1839. Vaimon äiti oli omaa sukua Chydenius. Gabriel Tengströmin kahdeksasta lapsesta yksi oli ensimmäisestä avioliitosta. Kaikki lapset kuolivat pieninä, vain kaksi ehti kouluikänsä asti. Gabriel Tengströmin sisar Fredrika avioitui J. L. Runebergin kanssa. Gabrielin isoäiti Maria Chydenius oli Andreas Chydeniuksen sisar ja arkkikiispa Jaakko Tengström oli Gabrielin setä, jonka sukuhaara aateloitiin.

Vuosien 1904–05 valtiopäivämiehistä 12 ja vuosien 1905–06 11 oli kaksi kertaa naimisissa ja kolme kolme kertaa.

Seuraavat 1904–05 valtiopäivämiehet solmivat toisen avioliiton edellisen vaimon kuoltua: Axel Fredrik Jansson, Herman Hammarström, Gustaf Homén, Ferdinand Kumlin, Lars Krogius, Albert Luoma, K. J. Ståhlberg, Petter Theodor Schwindt. Viime mainittu avioitui vaimonsa Gundan jälkeen tämän sisaren Blenda Cajanderin kanssa. Ensimmäisestä puolisostaan erosivat Heikki Renvall, Hugo Lilius, Gustaf Oskar (Gösta) Sumelius. Heikki Renvall oli ollut avioliitossa laulajatar Aino Achtén kanssa. Kun ero tuli vuonna 1917, hän solmi samana vuonna uuden avioliiton Elisabeth Palmqvistin kanssa. Samoin Hugo Lilius, joka erosi vuonna 1913 Karin Munckista, solmi vielä samana vuonna uuden avioliiton Eva Björksténin ent. Schröderin kanssa. Gösta Sumeliuksen vuonna 1893 Thyra Mörtengrenin kanssa solmima avioliitto purkautui vuonna 1919. Gösta solmi uuden avioliiton 25.1.1920 edellistä vaimoaan 20 vuotta nuoremman ja itseään 27 vuotta nuoremman pankinvirkailija Agnes Maria Thulénin kanssa. Magnus Karl Lavonius oli leski, sillä hänen ensimmäinen vaimonsa Ester o.s. Solin kuoli 1902. Uuden avioliiton Lavonius solmi vuonna 1908 FM, kieltenopettaja Olga o.s. Simeliuksen kanssa, joka oli työelämässä avioituessaan ja myös sen jälkeen. Myös joensuulainen piirilääkäri Simo Parviainen oli avioitunut opettajan kanssa vuonna 1905. Hänen vaimonsa oli voimistelunopettaja Märtha Mathilda Alopaeus. Simo Parviaisen ensimmäinen vaimo Elin Neppenström oli kuollut 1898.

Makasiinimies Gustaf Mannisen kohdalla teoksessa Suomen liikemiehiä kerrotaan, että hänen ensimmäinen puolisonsa Edla Sofia o.s. Setälä olisi kuollut vuonna 1915 eli edellisenä vuonna, kun Gustaf solmi uuden avioliiton 35-vuotiaan Emma Matilda Blomgrénin kanssa. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa, sillä Edla Sofia kuoli vasta 28.11.1932. Vaan Kustaa Manninen sai maaliskuussa 1916 eron Edla

Sofiasta sillä perusteella, että vaimo oli parantumattomasti mielisairas. Uusi avioliitto solmittiin kesäkuussa ja Mannisen kymmenes lapsi Heikki syntyi joulukuussa. Kaikkiaan Mannisella oli 10 poikaa ja yksi tyttö. Pojista yksi oli kuollut puolivuotiaana.

Vuoden 1904–1905 ja 1905–06 kolme kertaa avioliitossa olleista valtiopäivämiehistä vain Otto Lundsonin kohdalla kaikkien erojen syynä oli vaimon kuolema. Lundsonin toinen vaimo oli laulajatar Mally Burjam-Borga. Niilo Helanderin ensimmäinen vaimo Hanna Vilander kuoli vuonna 1899. Toisesta vaimostaan Onni Lovisa Ståhlbergistä Helander erosi. Kolmas puoliso oli Fanny Clausen.

Porilainen kauppias Fritz Arthur Juselius oli solminut vuonna 1882 avioliiton naapurintytön Blenda Theresia Moliisin kanssa, mutta avioliitto purkautui vuonna 1894. Avioparilla oli kaksi tytärtä, joista Thyra kuoli vajaan viiden kuukauden vanhana. Toinen tytär Sigrid Maria muutti äitinsä kanssa ensin Tukholmaan ja sitten Turkuun, missä kuoli 11-vuotiaana vuonna 1898. Avioerosta huolimatta isän ja tyttären välit pysyivät lämpiminä. Juselius oli avioitunut vuonna 1897 monivuotisen liikikumppaninsa Petrellin lesken, 40-vuotiaan Edit Augustan (o.s. Hammar) kanssa. Toinen vaimo kuoli Tukholmassa syöpäleikkauksen jälkeen vuonna 1916. Kolmas vaimo oli nuori ruotsalainen Berta Concordia Carlsson, joka myös kuoli syöpään kolme ja puoli vuotta kestäneen avioliiton jälkeen vuonna 1922. Juselius eli leskenä vielä kahdeksan vuotta, jolloin antautui kokonaan liiketoimintaan.

Kaikilla valtiopäivillä oli edustajia, jotka eivät solmineet avioliittoa koko elämänsä aikana. Vaikka 1900-luvulle tultaessa valtiopäivämiesten lukumäärä lisääntyi, naimattomien valtiopäivämiesten lukumäärä säilyi suhteessa suurin piirtein samana kuin 1800-luvun jälkipuoliskolla vaihdellen 3–8. Yleensä aviottomuuteen ei löytynyt muita syitä kuin aktiivisuus poli-

tiikassa ja yhteiskunnallisissa asioissa. Monet avioliiton solmimatta jättäneistä olivat hyvin seurallisia. Esimerkiksi lääninsihteeri Gustav Adolf Ingman oli tunnollinen ja tarkka virkamies, mutta silti leikkisä luonteeltaan. Hän oli suosittu kantavieras vaasalaisissa herraklubeissa, joissa hänellä oli tapana laskea karkeasävyistä leikkiä. Hänestä sanottiin, että karkean, kullikkaan pinnan alla kiilti puhtain jalokivi.

48-vuotiaana kuolleen tehtailija Karl Viktor Bergmanin muistokirjoituksessa sanottiin, että Bergman "uhrasi voimansa ja kykynsä yhteisten rientojen palvelukseen". Nordenstreng sanoo hänen olleen "raikasluontoinen mies", joka purjehti ja metsästi. Kauppias Karl Henrik Renlundin sanotaan olleen erittäin seurallinen ja leikkisä sekä nuoruudessaan hyvä valssintanssija. Tanssiinnostusta hillitsi myöhemmin 160 kilon paino.

Kenelläkään 1809 eikä 1863–64 valtiopäivämiesten puolisoista ei ollut varsinaisesti omaa ammattia. Suurimman osan kohdalla oli avioliittoa solmittaessa kirkonkirjoissa merkintä jungfru.

1882 valtiopäivillä olleen Karl Göösin vaimo Fanny o.s. John oli ennen vuonna 1867 solmittua avioliittoa Jyväskylän seminaarin ensimmäinen johtajatar. Vuodesta 1867 vuoteen 1874 hän toimi mallikoulun johtajana. Johan Pelkosen vaimo Amanda Emilia o.s. Sohlman oli käynyt Jyväskylän seminaarin vuonna 1869 ja toimi opettajana Lappeenrannassa kansakoulussa 1869–88 ja ala-alkeiskoulussa laulunopettajattarena 1872–74. Eli hän oli työssä myös avioiduttuaan vuonna 1876. Kuolinilmoituksessa hänen kohdallaan mainitaan vain pankinjohtajan leski. Georg Wallgrénin ensimmäinen puoliso, joka kuoli vuonna 1853, oli oopperalaulajatar Johanna Charlotta Reithmeyer.

1900-luvulle tultaessa valtiopäivämiesten puolisoilla oli itsellään ammatteja, joista yleisin oli opettajattaren ammatti. Elli Åkerberg oli ollut Vaasassa 1890-luvulla

opettajana, mutta solmittuaan vuonna 1894 avioliiton Ossian Ansasin kanssa jättänyt työnsä. Mieheensä kuoleman jälkeen vuonna 1916 hän perusti Vaasan käytännöllisen naisopiston, jonka johtajana hän toimi. Samoin Ida Björklund o.s. Sundgren oli ollut opettajana ennen vuotta 1885, jolloin hän solmi avioliiton apteekkari Magnus Björklundin kanssa. 79-vuotiaana kuolleen Idan kuolinilmoituksessa tittelinä oli "apoteckerska". Daniel Kurkelan vaimo Hilja Naemi Paasonen (Andersson) ja Mikko Latvan puoliso Olga Frö olivat käyneet Jyväskylän seminaarin. Samoin Juho Kyösti Karin vaimo Anna o.s. Kiljander ja Kaarlo Mäkisen vaimo Anna o.s. Pinni olivat kansakoulunopettajia. K. J. Ståhlbergin toinen puoliso Ester Elfving oli kirjailija ja opettaja. Myös vaimolle avioliitto oli toinen.

Kustaa Killisen vaimo Matilda Lagus oli käynyt kolme luokkaa Jyväskylän seminaaria ja toimi kuuromykkäin opettajana. Eero Erkon vaimo Maria Aurora (Maissi) o.s. Holländer oli Turussa tyttökoulun käytyään opiskellut Helsingin voimistelulaitoksella ja Tukholmassa.

97-vuotiaaksi elänyt Sigrid Durchmann o.s. Aminoff oli ennen avioitumistaan ollut kotiopettajattarena kotiseudullaan Ruovedellä. Varsinaista opettajakoulutusta hänellä ei ollut, mutta hän oli käynyt koulua sekä Tampereella että Sahlbergin koulua Helsingissä. Kuollessaan Sigrid oli Tampereen vanhin asukas. Serkkunsa hovioikeudenneuvos August Juséliuksen kanssa avioituneesta Anna Juséliuksesta sanottiin, että hän oli sosiaalisesti ja poliittisesti aktiivinen.

Ainoa tutkimani ajanjakson valtiopäivämiesten vaimoista, joka loi merkittävän uran avioliittonsa aikana, oli Pietarsaarta 1905–06 valtiopäivillä edustaneen lääkärin Herman Backmanin vaimo lääketieteen lisensiaatti Augusta Elisabeth o.s. Nylund. Pariskunta solmi avioliiton vuonna 1898, jonka jälkeen vaimo jatkoi vielä opintojaan valmistuen lääketieteen lisensiaatiksi vuon-

na 1903. Elisabeth Backman avasi vuonna 1904 lääkäripraktiikan Pietarsaareissa. Hän toimi lääkärin tehtävissä eläkeikänsä asti, myös synnytyslaitoksen johtajana, kunnanlääkärinä lähikunnissa ja tehtaanlääkärinä. Erityisen arvostetut olivat hänen aikaansaannoksensa äitiys- ja lastenhuollon kehittämisessä.

Useimmat valtiopäivämiehistä olivat avioituneet ja lapsia oli paljon. Vaimot olivat yleensä kotona. Jos vaimo kuoli, tarvittiin usein uusi vaimo hoitamaan lapsikatrasta. Valtiopäivämiesten vaimoja kuvaa hyvin kuvaus Karl Ignatiuksen (Ignatius) oli 4 valtiopäivillä: 1877–78, 1882, 1885, 1904–05) vaimosta Amanda Kristinasta o.s. Bergman: "Koko elämänsä ja työnsä hän antoi kodilleen, miehelleen ja lapsilleen. Hän oli oikea vanhanajan perheenemäntä, ehjä persoonallisuus ja suurenmoinen epäitsekäs puoliso ja äiti." Ignatiuksen perheessä oli 10 lasta.

Mitä valtiopäivien jälkeen?

Valtiopäiväura päättyi monista eri syistä. Valtiopäivämiesten ratkaisuihin vaikuttavat monet erilaiset asiat. Muun muassa taloudelliset ja terveydelliset syyt vaikuttivat, ettei haluttu jatkaa valtiopäivätoimintaa. Kaikkia edustajia ei haluttu enää valita mm. kielipoliittisista syistä.

Valtiopäivätoiminnalla oli vaikutusta yhteiskunnalliseen asemaan. Jotkut aateloitiin ja he siirtyivät aatelissäätyyn. Näin mm. todellinen valtioneuvos Lorenz Leonard Lindelöf aateloitiin suurten ansioitensa vuoksi 1883. Lindelöf oli ollut jo 1872 valtiopäivillä pappissäädyssä, 1877–78 ja 1882 porvarissäädyssä ja 1885 valtiopäivistä alkaen kaikilla säätyvaltiopäivillä aatelissäädyssä.

Johan Fredrik Hackmanin poika Woldeemar seurasi isäänsä valtiopäivillä 1867

porvarissäädyssä. Vuoden 1874 jälkeen suku oli aatelissäädyssä.

Sortavalalaisella 1863–64 valtiopäivillä olleella Christian Edvard Boehmilla (kaksosveli Christian) oli kolme poikaa, joista Edvard aateloitiin.

Kaskisten edustaja insinööri Gustaf Otto Mattsson pyysi eroa porvarissäädyestä toukokuussa 1906, kun hänet oli nimitetty Aleksanterin yliopiston kemian dosentiksi ja näin oli oikeutettu pappissäätyyn.

Useimpien valtiopäivämiesten kohdalla valtiopäiväedustus merkitsi pysyvää arvonnousua ammatissa ja yhteiskunnassa. Merkittävimmän aseman valtiollisessa elämässä saavutti vuoden 1904–05 Haminan kaupungin edustaja lakitieteiden tohtori Kaarlo Juho Ståhlberg.

Porvarissäädyssä tutkitun ajan valtiopäivillä olleista edustajista 26 valittiin yksikamariseen eduskuntaan. Heistä 21 oli ollut edustajina 1906 säätyeduskunnassa: Konrad Emil Björkstén, Johan Arthur Castren, Axel Cederberg, Eero Erkko, Mauritz Hallberg, Walter Heimbürger, August Hjelt, Kyösti Kanninen, Kustaa Killinen, Mikko Latva, Otto Lundson, Albert Luoma, Antti Mikkola, Yrjö Mäkelin, Arvid Neovius, Matti Pietinen, Heikki Renvall, Mauno Rosendal, Ernst Emil Schybergson, Karl Söderholm ja Kalle Viljakainen. 1905 valtiopäivillä oli ollut neljä: Hugo Lilius, Heikki Lindroos, August Nybergh ja Fredrik Stenström. Ainoana viimeksi 1900 vuoden säätyvaltiopäivillä porvarissäätyä edustaneista uuteen eduskuntaan valittu oli Eliel Stenroth.

Eniten porvarissäädyn jäsenistä tuli valituiksi nuorsuomalaisten listoilta eli 14. Lisäksi August Johannes Hjelt edusti suomalaista puoluetta. Näistä kaksi Eero Erkko ja Otto Lundson edustivat ensin nuorsuomalaisia ja sitten edistyspuoluetta. Ruotsalaisen kansanpuolueen edustajista 9 oli ollut porvarissäädyn edustajina. Heistä 1907–14 eduskunnassa olleen Arvid Neovuksen sisar Dagmar oli myös RKP:n kansanedustaja. Vain kaksi Heikki Lindroos ja

Yrjö Mäkelin siirtyi sosiaalidemokraattien riveihin. (Suomen kansanedustajat 1907–1982.)

Porvarissäädyn valtiopäivämiesten poikia oli myös yksikamarisessa eduskunnassa: RKP:ssä hovioikeuden asessori Johan Josef Stenbäckin poika Ernst Gustaf (Gösta) 1908 II – 1909 II, 1914, Elias Öhmanin poika Carl Arne Öhman 1948, ylijohtaja Lorenz Lindelöfin poika Uno Lorenz oli 1897–1906 valtiopäivillä ja 1909 II – 1913 ja kunnallisormestari Elias Öhmanin poika Carl Arne Öhman 1948–53, 1954–57. Suomalaisen puolueen edustajana oli 1909 II valtiopäivillä Emil Frithiof Andersenin poika Walter August, joka oli senaattori kuten isänsäkin. Eero Erkon poika Eljas Juho Erkko oli edistyspuolueen edustajana 1933–35 ja lisäksi ministeri. Raahan edustajana 1863–64 valtiopäivillä olleen ministeri Berndt Erik Konstantin Hildénin poika ammattientarkastusinsinööri Erik Leopold (Leo) edusti Uudenmaan läänin sosiaalidemokraatteja 1919–21. Porvarissäädyn edustaja Hildenin lapsenlapsi oli Lennart Alexander Frey.

Lopuksi

Porvarissäädyn jäsenten sosiaalinen tausta muuttui Porvoon valtiopäivistä säätyvallan viimeisille valtiopäiville tultaessa. Porvarissääty muuttui kauppias-pormestariyhtymästä laajempia kaupunkilaispiirejä edustavaksi säädyksi.

Porvarissäädyn valtiopäivämiehistä useimmat näkyivät yhteiskunnan huippupaikoilla osittain oman toimintansa ansiosta, mutta suurelta osin myös sukutaustansa ja sukuverkoston kautta.

Monien tutkimieni valtiopäivämiesten suvut liittyivät toisiinsa sekä avioliiton sitein että liikemieskumppanuuden kautta.